

BOLALIKNING II DAVRIDAGI CHAPAQAY VA O'NAQAY BOLALARNING MORFOMETRIK KO'RSATKICHLARINING QIYOSIY XUSUSIYATLARI

Rustamova Nigina Baxshilloevna

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti

Anatomiya, klinik anatomiya (OXTA) kafedrası

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10780718>

Annotasiya. Tahlil 7-sonli umumta'lim maktabining 10 yoshli bolalarida o'tkazildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 10 yoshli chapaqay bolalar o'sha yoshdagi o'naqay bolalarga nisbatan jismoniy rivojlanishda (tana vazni va ko'krak qafasi aylanasi) bir oz orqada qolgan bo'lsa, chap qo'lning uzunligi va mushak kuchi sezilarli darajada kattalashgan.

Kalit so'zlar: antropometrik ko'rsatkichlar, bo'y, tana vazni, intergemisferik assimetriya, dinamometriya

Mavzuning dolzarbligi.

Bugungi kunda bolalarning chapaqayligi dolzarb bo'lib, pedagogika va jismoniy tarbiya sohasida o'ziga xos yondashuv muammosiga ega emas. Ba'zi tadqiqotchilar chapaqaylarni o'ngga o'rgatish usullarini ishlab chiqdilar, boshqalari esa, aksincha, bu hodisaga ijobiy munosabatda bo'lishadi. Shaxsiy yondashuv ishlab chiqilmagan.

Bizning fikrimizcha, bu muammo bitta yechimni talab qiladi, chunki chap qo'lni tayyorlash va qayta tayyorlashning turli shakllari ularning jismoniy va aqliy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ta'limga tabaqalashtirilgan yondashuv masalasi (o'qituvchi o'quv jarayonida o'quvchi yoki talabalar guruhining individual xususiyatlarini hisobga oladi) zamonaviy pedagogikaning asosidir [1].

Chap qo'lga salbiy munosabat uzoq tarixga ega va turli madaniyatlarda o'naqay va chapaqaylar bilan bog'liq voqealar, harakatlar va munosabatlar o'z aksini topadi [2].

Qoidaga ko'ra, turli madaniyatlarda ijobiy fazilatlar o'ng tomon bilan, salbiy fazilatlar chap tomon bilan bog'liq. Ehtimol, bu turli madaniyatlarda bo'lgani kabi o'ng-chap munosabatlarining ko'rinishlaridan biridir.

Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, chapaqay bolalar orasida harakatlarini yuqori darajada bajara oladigan bolalar ham bor, ammo qo'pol va muvofiqlashtirilmagan harakatlarni bajarishda va ko'nikmalarni rivojlantirishda ma'lum qiyinchiliklar mavjud [7,11]....

Bu, ehtimol, tug'ma chapaqaylik bilan bog'liq. Chap yarim sharining afzalligi nafaqat chap qo'lning motor harakatlarini bajarishdagi ustunligida, balki o'ng va chap yarim sharlar o'rtasida turli funktsiyalarni (motor, vizual, hissiy va boshqalar) bir xil aks ettirish sifatida taqsimlashda hamdir [1,10].

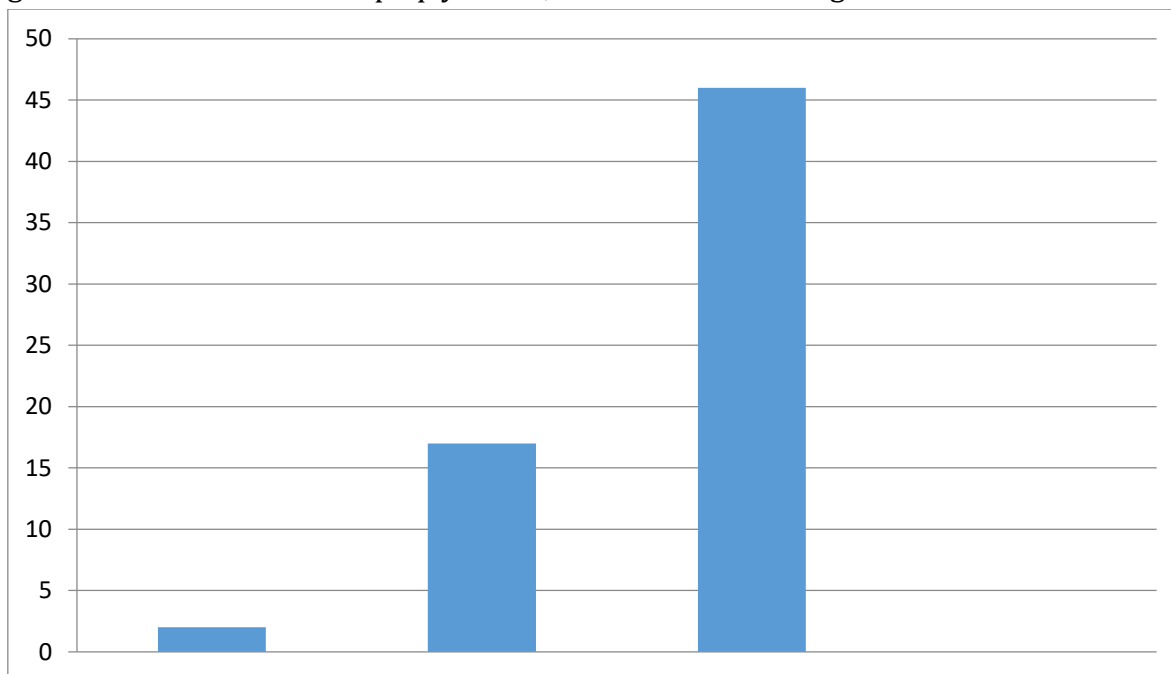
Chapaqaylikka erishish - bu vosita harakatlarini bajarishda nafaqat chap qo'lning ustunligi, balki intergemisferik assimetriyaning ma'lum bir aksi sifatida o'ng va chap yarim sharlar o'rtasida turli funktsiyalarni taqsimlashni anglatadi.

Miya yarim sharlarining funksional assimetriyasi nazariyasi uzoq vaqtdan beri ilmiy fikrga ega. O'naqay va chapaqaylarning miyasi birinchi marta 1871 yilda ingliz anatomi Ogle tomonidan o'rganilgan. U chapaqay odamning miyasi o'naqay odamning miyasiga simmetrik ko'zgu ekanligini aniqladi.

1970-yillarda Buyuk Britaniyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, 15-24 yoshdagi erkaklar va ayollarning taxminan 11%, 55-64 yosh guruhidagi odamlarning atigi 3% ekanligi aniqlandi [17].

Chapaqaylarning tabiati haqida hali ham aniq tushuncha yo'q. Ko'pchilik foydalanadigan versiya - o'ng yoki chap qo'lni tanlash ikkita genga bog'liq (bir gen qaysi yarim sharning nutqni boshqarishini, ikkinchisi esa "nutq" yarim sharini qaysi qo'l boshqarishini belgilaydi).

Irsiyatning roli shundan iboratki, o'naqay bo'lgan ota-onadan chapaqay bola tug'ilish ehtimoli 2% dan oshmaydi, lekin agar ota-onalardan birida chapaqaylik bo'lsa, u 17% gacha ko'tariladi va agar ikkala ota-ona ham chapaqay bo'lsa, bu ko'rsatkich 46% gacha oshadi.

BBC axborot agentligi shved olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotda, homiladorlikning kech davrida ultratovush tekshiruvidan o'tgan homilador ayollarda ham chapaqay bola tug'ilish ehtimoli 32 foizga ko'p bo'lgan.

Chapaqaylar va o'naqaylar hissiy jihatdan farq qiladigan dalillar mavjud. Chapaqaylar o'naqaylarga qaraganda ko'proq ijodiy, ayniqsa badiiy qobiliyat va ko'proq his-tuyg'ularga ega. Ko'pgina tarixiy shaxslar va daholar chapaqay bo'lgan. Ular orasida rassomlar Pablo Pikasso, Mikelanjelo Buonarroti, Leonardo da Vinchi, hukmdor va sarkardalar Charlz, Napoleon Bonapart, Aleksandr Makedonskiy, Yuliy Tsezar, yozuvchilar Lyuis Kerroll va Nikolay Leskov, olimlar Jeyms Maksvell, Ivan Pavlov, musiqachi Anri Pol Poynt bor.

Ma'lum bo'lishicha, 1992 yildan beri har yili 13 avgustda nishonlanadigan Butunjahon chapaqaylar kuni ham bor ekan! Chapaqaylar kuni e'tiborni jalb qilish uchun mo'ljallangan: chapaqay bolalarni (o'qituvchilar yoki ota-onalar tomonidan) jamiyatda o'ng qo'li bilan yozishga qayta o'rgatish muammosi faqat psixologik jarohatlarga olib keladi; keyin ishlab chiqaruvchilar va uy-ro'zg'or buyumlari dizaynerlari bolalar uchun qulaylikni hisobga olgan holda mahsulotlar ishlab chiqarishlari kerak bo'ladi.

Ehtimol, hal qiluvchi omil - beparvolik, biologik mexanizmlarni yaxshi tushunmaslikdir. Eng muhimi, bolalarning individual farqlarning xilma-xilligini, ularning qobiliyatlari, moyilliklari, reaksiyalaridagi farqlarni, xuddi shu omillar ta'sirida individual xususiyatlarni qabul qila olmaslikdir [2].

Chapaqaylarning intellektual qobiliyatining pasayishi bitta sababga ega bo'lishi mumkin - bu rivojlanish patologiyasi, ammo sog'lom chapaqaylar ham ajoyib qobiliyatlarga ega bo'lishi mumkin, bunday ma'lumotlar juda ko'p [2].

Chapaqaylar ma'lumotni vizual idrok etishning o'ziga xos xususiyatlariga ega. Vizual tizimning farovonligi ayniqsa chapaqay bolalarga xos ekanligi aniqlandi [11,18].

Bolalarga maktabda o'qishni boshlash tavsiya etiladi, shuningdek, harakatlarni muvofiqlashtirish kabi buzilishlar bilan bog'liq muammolar, shu jumladan yetakchi qo'lning nozik motorli ko'nikmalari va tana shakllarini idrok etish, dastur orqali butun tizimda tuzatish ishlari, amaliyotda muhim imkoniyatlar uchun mashqlar muhokama qilinadi [6,11, 16].

Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, tananing u yoki bu qismidagi antropometrik parametrlar alohida va ma'lum darajada bolalarning "chap qo'l" majmuasida o'rganilmagan. Yosh va jinsiy demorfizmga qarab chapaqay bolalarning tana qismlarining morfometrik parametrlari haqida ma'lumot yo'q.

Bularning barchasi muammoni chuqur o'rganishni va kelajakda olingan ma'lumotlarni tahlil qilishni talab qiladi.

Tadqiqot maqsadi: 10 yoshli chapaqay va o'naqay bolalarda morfometrik ko'rsatkichlarning qiyosiy xususiyatlarini o'rganish.

Tadqiqot material: Buxoro davlat tibbiyot institutining ikki tomonlama shartnomalari asosida Buxoro shahridagi 7-son umumiy o'rta ta'lim maktabida o'tkazildi (05.02.2020 yil 517-son). Bolalar 2 guruhga bo'lingan ($n = 40$): I - guruh 10 yoshli chapaqay bolalar ($n = 20$); II-guruh 10 yoshli o'naqay bolalar guruhi ($n = 20$) so'rovi natijalari o'rganildi. Antropometrik o'lchovlarni amalga oshirish uchun bolalarning antropometrik tadqiqotlari metodologiyasidan foydalanilgan (bolalar va o'smirlarning jismoniy rivojlanishini baholashning morfometrik xususiyatlari - uslubiy tavsiyalar // Shomirzayev N.X., Ten S.A., To'xtanazarova I., 1998).

Antropometrik tadqiqotlar bo'y, tana vazni, qo'l uzunligi, ko'krak aylanasi va mushaklar kuchini o'lchashni o'z ichiga oladi. Matematik ishlov berish to'g'ridan-to'g'ri umumiy Excel 7.0 ma'lumotlar matrisasidan STTGRAPH 5.1 imkoniyatlaridan foydalangan holda amalga oshirildi; standart og'ish ko'rsatkichlari va taqdimot xatolari aniqlandi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, 10 yoshli chapaqay bolalarning bo'yi 126,4 dan 150,2 sm gacha, o'rtacha $134,6 \pm 1,152$ sm, xuddi shu yoshdagi o'naqaylar esa 126,1 dan 142,3 sm gacha, o'rtacha $134,4 \pm 0,768$ sm.

Chapaqay bolaning tana vazni 22,3 kg dan 36,5 kg gacha, o'rtacha $29,05 \pm 0,696$ kg, o'naqay bola uchun esa - 23,5 kg dan 44,5 kg gacha, o'rtacha $30,3 \text{ kg} \pm 1,008$ kg.

Chap qo'lning uzunligi 10 yoshli chapaqay bolalarda o'rtacha 53,2 sm dan 63,4 sm gacha, o'rtacha $57,5 \pm 0,48$ sm, o'naqay bolalarda 52,0 sm dan 61,3 sm gacha, o'rtacha $55,6 \pm 0,432$ sm.

Chapaqay bolalarning ko'krak qafasi aylanasi o'rtacha $63,05 \pm 0,504$ sm, o'naqay bolalarniki esa o'rtacha $65,7 \pm 1,032$ sm ni tashkil etadi (1-jadval).

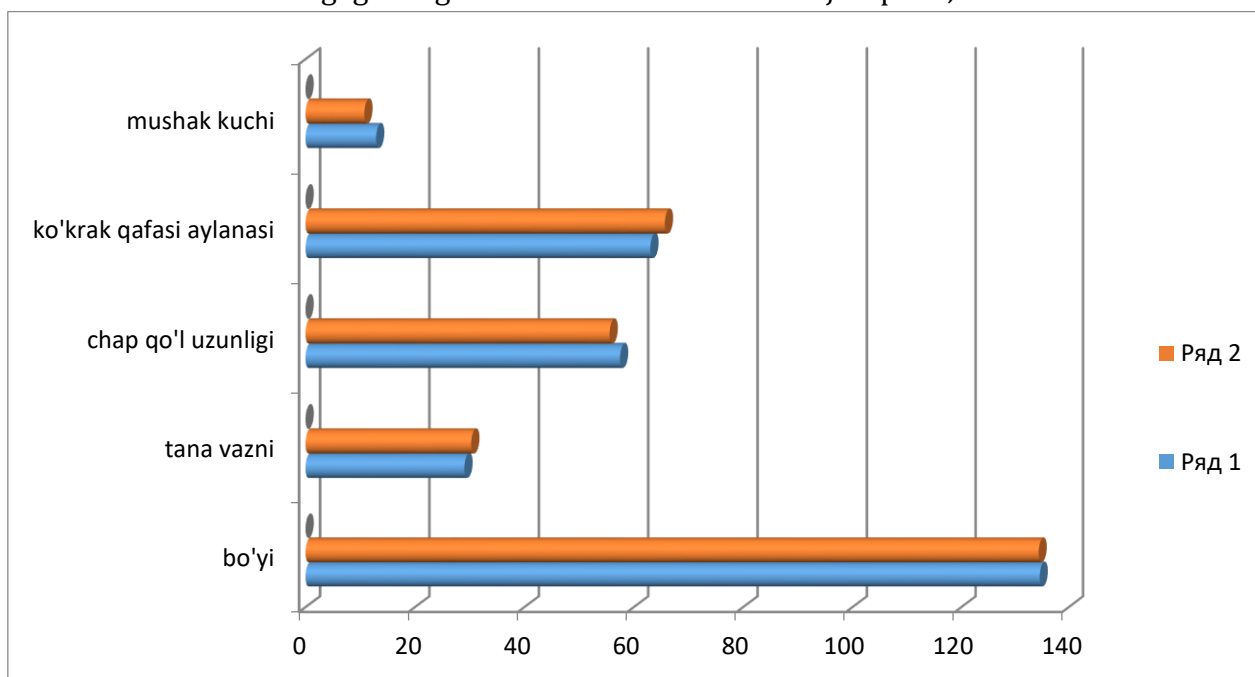
Chapaqaylarda mushaklarning kuchi o'rtacha $12,9 \pm 0,3$ kg, o'naqaylarda esa $10,75 \pm 0,3$ kg ni tashkil etadi (1-jadval).

Jadval № 1. 10 yoshli bolalarning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini solishtirish

№	Ko'rsatkichlar	10 yoshli bolalar ($n = 40$)	
		chapaqaylar ($n = 20$)	O'naqaylar ($n = 20$)
1	Bo'yi, sm	$134,6 \pm 1,152^*$	$134,4 \pm 0,768$

2	Tana vazni, kg	$29,05 \pm 0,696$	$30,3 \pm 1,008$
3	Chap qo'l uzunligi, sm	$57,5 \pm 0,48$	$55,6 \pm 0,432$
4	Ko'krak aylanasi, sm	$63,05 \pm 0,504^*$	$65,7 \pm 1,032$
5	Mushak kuchi, kg	$12,9 \pm 0,3^*$	$10,75 \pm 0,3$

Eslatma: * - oldingi guruhga nisbatan ishonchlilik darajasi $p \leq 0,05$

Chapaqay va o'naqay bolalar o'rtasida o'tkazilgan antropometrik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'naqay bolaning bo'yi xuddi shu yoshdagi chapaqay bolanikidan 0,20 sm pastroq, o'naqay bolaning tana vazni esa xuddi shu yoshdagi chapaqay bolaga qaraganda 1,25 kg og'irroq. 10 yoshli chapaqay bolalarda chap qo'lning uzunligi o'naqay bolalarnikiga qaraganda 1,90 sm uzunroq edi. Ko'krak aylanasi o'lchami o'naqay bolalarda xuddi shu yoshdagi chapaqay bolalarga qaraganda 2,65 sm kengroq bo'lib chiqdi. Chapaqaylarning mushak kuchi o'sha yoshdagi o'naqay bolalarnikiga qaraganda 2,15 kg ga kuchliroq edi.

Xulosa: Olingan ma'lumotlarga ko'ra, 10 yoshli chapaqay bolalar o'sha yoshdagi o'naqay bolalarga nisbatan jismoniy rivojlanishda (tana og'irligi va ko'krak qafasi aylanasi) bir oz orqada qolgan bo'lsa, aksincha, bo'y uzunligi va mushak kuchi sezilarli darajada oshganligi aniqlandi.

References:

1. Антонов О. В. Оценка и анализ физического развития детей и подростков / О. В. Антонов, Е. В. Богачева, И. В. Антонова [и др.] // Сибирский медицинский журнал (г.

Томск). – 2012. – № 4. – С. 21-24.

2. Баранов А. А. Физическое развитие детей и подростков Российской Федерации. / Баранов А. А., Кучма В. Р. // Сборник материалов. (Выпуск VI). М.: Издательство «Педиатр». - 2013. – 192 с.
3. Белей Н. Я. Методические рекомендации по обучению леворуких детей на уроке физической культуры. М., 2012.
4. Гелашвили О.А. Физическое развитие детей и подростков. / Гелашвили О.А., Хисамов Р.Р., Шальнева И.Р. // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 3. – С. 50.
5. Гурьев С. В. Использование компьютера в процессе физического воспитания детей старшего дошкольного возраста // Инновационные проекты и программы в образовании 2013. № 5.С.52-58.
6. Исмаева М.И., Тешаева Д.Ш., Сравнительная характеристика морфометрических параметров спортсменок, занимающихся художественной гимнастикой // Новый день в медицине – научный журнал. 2/1 (29/1) 2020. С. 110-112.)
7. Кирилова И. А. Оценка физического развития как популяционной характеристики детского населения Иркутской области: диссертация ... кандидата биологических наук: 03.02.08 / Кирилова Ирина Анатольевна; 2017. - 135 с.
8. Литовченко О. Г. Физическое развитие детей 9-11 лет уроженцев Среднего Приобья / О. Г. Литовченко, М. С. Ишбулатова // Экология человека. – 2015. – № 6. – С. 20-23.
9. Н.Б. Рустамова, Ш.Ж. Тешаев Морфометрический анализ физических параметров детей правой и левой I-II периода детства / БИОЛОГИЯ ВА ТИББИЁТ МУАММОЛАРИ, 2019, № 4.2 (115)
10. Рузиева Н.К. Сравнительная характеристика антропометрических показателей у детей первого и второго периода детства с детским церебральным параличом // Н.К Рузиева, Ж.Ж.Жонибеков, С.И. Шукурова «НАУКА МОЛОДЫХ» (EruditioJuvenium). - 2016. - С.90-93.
11. Рустамова Н.Б., Тешаев Ш.Ж., Болаликнинг I-II давридаги чапақай ва ўнақай болаларнинг жисмоний кўрсаткичларининг морфологик таҳлили, Тиббиётда янги кун, 2/1 (29/1) 2020, 51 бет
12. Садырова Н. А. Сравнительная оценка физического развития здоровых детей различных возрастных групп в Ошской и Джалал-Абатской областях / Н. А. Садырова // Вестник КРСУ. – 2015. – Т. 15. - № 4. – С. 127- 131.
13. Сиденко А. С., Яшина Г. А. Обзор методик раннего развития детей. // Эксперимент и инновации в школе. 2013. № 6.С.31-38.
14. Файзуллаева Д.К., Тешаев Ш.Ж., Сравнительная характеристика физического развития и антропометрических показателей различных частей тела детей, занимающихся плаванием// Новый день в медицине – научный журнал. 2/1 (29/1) 2020. С. 63-69.
15. Ш.М.Камалова, Ш.Ж.Тешаев, Д.А.Хасанова, Морфометрическая характеристика параметров физического развития детей со сколиозом // Пироговский научный журнал- 2020. -№ 4. – С.87-91.

16. M. I. Ismatova, D. A. Hasanova, S. Y. Saidova, N. B. Rustamova „Physical Development of Girls Engaged in Rhythmic Gymnastics //American Journal of Medicine and Medical Sciences 2021, 11(4): 297-300
17. Rustamova N. B., Khasanova D. A., Comparative Characteristic of Morphometric Parameters in Right-Handed and Left-Handed of the II Period of Childhood // American Journal of Medicine and Medical Sciences 2023, 13(5): 656-658